

ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ.

Као доминантну тенденцију савремене историје цркве можемо сматрати тежњу да се утврде узрочне везе установа, организације и идеја раније цркве са установама, организацијом и идејама римско-грчког друштва, у којој се средини црква морала развијати. Сама по себи ова мисао није погрешна, јер су сви верници, који су долазили у хришћанску општину из паганског друштва, долазили са својим навикама и схватањима. Због тога морали су они утицати на развијање црквене организације у смислу копирања оних форми, које су њима биле уобичајене још пре крштења.

Али у свим овим закључцима заборавља се обично један значајни фактор — јеврејски утицај, утицај круга, где је никло хришћанство, одакле су изишли његови први проповедници и прве присталице новог верског покрета на терену римско-грчког света. Није случајно, да је пагански свет увек мешао хришћане првог нараштаја са јеврејима. Сетите се само приче Светонија о императору Клавдију, која „*iudeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit (Vita Claudii, 25)*“.

Ова недовољна оцена јеврејских и библијских утицаја готово увек опажа се кад се аналише грчки термин ἐπίσκοπος. У сваком Handbuch-у и Handkommentar-у Новог Завета може се видети, да се ἐπίσκοπος у Атини сматрају као чиновници, које је Атина слала у градове, који су њој припадали. Наћићемо тамо и чувени ферски натпис, у коме се приповеда о двојици епископа, којима се предаје на чување и распоред један легат (Inscr. Graec. XII, 3 и 329).

Говори се и о натписима на Родосу, у којима се ἐπίσκοπος јавља као комунални чиновник (Inscr. Graec. Ins. I 4943; 5034), а такође и службеник у храму Аполона (I. G. Ins. I 731).

На основу свега тога обично долазе многи до закључка, да је хришћанство позајмило овај термин од незнабожаца у процесу позајмљивања неких детаља своје организације.

Али ако обратимо пажњу на Септуагинту — т. ј. грчки превод Библије, превод седамдесетице тумача — наћићемо, да се тамо реч ἐπίσκοπος и речи истог с њим корена налазе чешће, него у јелинским натписима.

Γλαῦκος ἐπίσκοπος ἡμῶν:

1) У смислу: гледати благонаклоно, посетити, бринути: Gen. 21 1, 50 24, 25; Ex. 3 16, 4 31, 13 19; Deut. 11 12; Jud. 15 1; Ruth. 1 6; I Sam. 2 21; Esdra 1 2; Ps. 17 3, 59 5, 65 9, 106 4; Jerem. 3 16, 15 15, 23 2; Threni 3 43, 44; Judith 4 15. 5 20, 8 33, 13 22; Ezech. 20 40; Zach. 10 3; Sap. Seir. 7 22, 35, 7 32, 32 17, 46 14, 49 15.

2) У смислу: прегледати, ревидирати, бројати: Num. 1 3, 19, 47, 49; 2 4, 6, 8, 9, 11, 13, 15, 16, 19, 21, 23, 24, 26, 28, 30, 33; 3 15, 16, 22, 42; 4 23, 27, 29, 30, 32, 34, 45, 46, 48, 49; 26 54, 63, 64; Jos. 8 10; Jud. 21 9; I Sam. 11 8; II Sam. 18 1, 24 2; I Kg. 20 15, 27; I Paral. 26 31; Ezech. 34 11; III Esdra 2 26, 8 12; Judith 7 7.

3) У смислу — казнити: Ps. 89 12; Jer. 5 9, 29; 9 9, 25; 11 22; 13 21, 27 8, 29 32, 36 31, 44 13; Threni 4 22, Ezech.

4) у смислу — показати: Num. 16 1.

5) Надзирати: II Paral. 24 6; Esdra 7 14; Neh. 7 1, 12 42.

6) Тражити: I Sam. 13 15, 14 17, 15 4, 20 6, 18; Esdra 4 15, 19, 5 17, 6 1; III Esdra 6 21, 23.

7) Одсуствовати (објашњава се тиме, да се ту глагол сматра као медиална форма): I Sam. 20 19, 27; II Sam. 2 30.

Именица ἐπισκοπή:

1) Посета са благонаклоношћу, брига: Gen. 50 24, 25; Ex. 3 16, 13 19; Ezech. 7 22; Јов. 10 12; Jes. 23 17; Esdra 6 5; Sap. Seir. 31 6 (м. б. и посао, посланство, мисија).

2) ревизија, пребројавање: Ex. 30 12, 13, 14.

3) Казна: Num. 16 29; Јов. 31 14; Jes. 10 3; Jerem. 6 15, 11 23; Sap. Seir. 2 13, 16 18, 18 20.

4) Судбина, коб: Sap. Sal. 2 20 (см. доле 7).

5) истрага: Sap. Seir. 23 24 (м. б. и пажња).

6) Надзор: Num. 4 16; Јов. 7 18, 24 13; Ps. 109 8.

7) Сматрање кога као..., поштење: Sap. Sal. 2 20, 3 7, 4 15, 14 11, 19 15.

Именица ἐπισκοπήσις:

1) Ревидирање, пребројавање: Num. 1 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 37, 39, 41, 43, 45, 2 32, 3 34, 36, 39, 43, 4 35, 45, 26 7, 14, 18, 22, 25, 27, 34, 37, 41, 47, 50, 51, 62, 63; II Sam. 24 9; I Paral. 21 5, 23 11, 24, 26 30.

2) Ред: I Paral. 24 3, 4, 19, 20, 21.

3) Казна: Jerem. 48 44.

4) Погле, доглед: Num. 16 29.

Именица ἐπισκόπος:

1) Дужност у храму економског карактера: Num. 4 16.

2) Надзорник радова у храму: II Reg. 12 11; II Paral. 34 12, 17.

3) Начелник синова венијаминових: Neb. 11 9, 14, 22.

4) Уопште начелник: Jes. 60 17; Sap. Sal. 1 6.

5) Начелник у војсци: Num. 31 14; II Rg. 11 15.

6) Комесар паганског цара (Антијоха), I Mass. 1 51.

Сав је овај комплекс грчких форми истог корена превод форми јеврејског текста, такође једног корена — *pakad* (глагол са основним знамењем „посећивати“), *pakod* (inf. abs); *pekod* (inf. cstr.), *pakid* (именица — „епископ“), *pekada* (именица — ἐπισκοπή). Ако узмемо речник класичног грчког језика, видећемо да се готово сви значаји грчких форми у Септуагинти од ἐπισκέπτομαι, ἐπισκοπέω, ἐπίσκεψις, ἐπίσκοπος налазе већ тамо. Имамо тамо: посматрати, посетити, ревидирати, посетити болеснике (!); ревизија, посета; надзорник робе (*Odys.* 8 163), заштитник, чиновник.

Септуагинта увела је као допуну реч ἐπισκοπή, која се иза тог времена ретко употребљавала а и проширила сам обим појма који се садржи у овом корену. Сем тога нианса „посећивати“ почиње да превлађује; заједно с тиме се утврђује нианса значења „казна“.

Види се да хришћанство није могло позајмити термин ἐπίσκοπος само из праксе колегија и религијских друштава. Кад би га оно позајмило из праксе колегија, пре би узело какав други обичајнији термин — πρостάτης, ἐπιμελιτής, ἐπιστάτης и др. — него ли тај ретки израз. Утицај колегија у почетку цркве није могао бити велики.

Овај се утицај повећао касније, у другом веку. Да би хришћанство што више личило са спољашње стране на тако зване *collegia Terциогит*, потребно је било, да би ова врста колегија ступила у нову фазу свога развитка — ослобођења од ограничења према *lex Julia*. Ово почиње само у доба Адријана па се завршава тек за Септимија Севера. У самом почетку живота цркве сличност са јеврејским општинама могла је боље осигурати цркву. Не смемо заборавити, да је сама организација јеврејских општина „диаспоре“ веома личила са спољашње стране на организацију колегија. Јосиф Флавије више пута тврди о сакупљању новца за општинске гозбе, о просторијама сепаратно за скупове и за синагогалну службу (*Ant.* XIV, 108; XVI, 62 и др.).

Јеврејска је библија у грчком преводу дала доста података, да је термин ἐπίσκοπος продро у хришћанску средину. Факат, да се тај термин нађе у малом броју *паганских* колегија, не може да нам да много за разумевање његовог проширења у црквеној пракси. Истина је да и ἐπίσκοπος Септуагинте није потпуно одређен термин. Понекад он значи опште начелник, понекад начелник у војсци.

Али за нас најинтересантнија ствар је веза тог термина са храмом и култом, особито кад се говори о дужности економског карактера у храму и о надзорнику радова у храму (Num. 4 16, II Kg. 12 11; II Paral. 34 12, 17).

Ако би хришћанство узело термин од колегија, морао би овај термин бити одређенији и индивидуалнији. У пркос томе доста је позната неодређеност граница, између πρεσβυτεροι и ἐπίσκοποι у почетку хришћанске цркве. У Clem. 41 1—6 τὰ δῶρα τῆς ἐπίσκοπῆς односе се на презвитера, а у гл. 13 говори се већ о ἡγοούμενοί. Исто идентификовање епископа и презвитера види се и у Act. XX 17, 28, у Tit. 15—11. Св. Поликарп, кад у својој посланици (V3) говори о поглаварима општине, броји само пресвитера и диакона и не помиње епископа. „Пастир“ Ерма (Vis. III, 5, 2) напротив спомиње епископе без пресвитера у своме списку. Интересантна је у томе смислу VI глава посланице св. Поликарпа. Кад се тамо говори о функцијама пресвитера, употребљава се глагол ἐπισκέπτομαι. Овде нам се даје прилика, да видимо процес, како се формирао овај термин. Продирао је у живот заједно са библијом. Из библије га понекад чак цитирају црквени писци ранијег доба. У Делима апостола (I, 20), када ап. Петар прича о нужди попуњавања празног апостолског места, он спомиње Псалам 109, 8 — τὴν ἐπίσκοπὴν αὐτοῦ λαβέτω ἕτερος. Прва посланица Климента Римског (445), упоређује хришћанског епископа са ἐπίσκοπος библије и цитира Исаију (60 17). Осим тога црквени писци употребљавају понекад ἐπισκέπτομαι, ἐπίσκοπος и ἐπίσκοπῆς потпуно у смислу Септуагинте.

I Petri 2 12: ἐπίσκοπῆς у смислу „казниту“ (исто Luc. 19 44).

I Petri 2 25: ἐπίσκοπος — „надзорник“, „чувар“ (о Исусу Христу).

Act. 15 14: ἐπισκέπτομαι — у смислу „бринути“ се.

Ign. ad Polyc 8 3 ἐπίσκοπῆς — „брига“.

Past. Herm. Vis. III, 5 2: ἐπίσκοπεῖν — „бринути се“.

ibid. Vis. III, 92.

ibid. Mand. VIII, 10.

ibid. Sim. I. 8: ἐπιβέβητορα — „помагати“.

Услед тога нема препреке, да допунимо наше паганске паралеле библијским. Могли бисмо чак и да признамо првенство последњих. Била је само једна прилика, која нас увек приморавала, да претпоставимо те оскудне вести, као на пример ферски натпис, библијским податцима. У томе погледу на нас је утицала призната схема развитка епископске власти.

Епископа су увек сматрали у почетку тог периода као чиновника финансијске и економске врсте. Морамо признати, да ферски натпис подупира ову схему. Несумњиво да је процес истицања епископске функције између осталих (било из броја осталих пресвитера, било на какав други начин — упореди случај Стефана у Коринту) има везе с економским и филантропским функцијама првих општина (I Tim. III 1—7; Tit. 15—11; Polyc. VI 1; Past. Erm. Vis. III 92; id. Mand. VIII 10; id. Sim. I 8; id. Sim. IX 27). Његова улога обично подцењује, и то без озбиљних разлога, на основу Дидаха (XV 1).

Али тај докуменат само фиксира оно, што је било у почетку. Пророци и дидаскали нису били стални у општинама. Увек су лутали (Did. XI 4—5). Због тога и епископска улога била је много компликованија, него што се обично мисли. На пример, „Пастир“ Ерме, у своме каталогу поглавица на прво место меће већ епископа (Vis. III 5) и тек на друго дидаскала. Дидактичке функције епископа спомињу се у већини наших првих извора. У I Tim. III 3 је епископ φιλόθεος и διδασκός, у Tit. I он мора »ἵνα δυνατός ἦ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν.

М. А. ГЕОРГИЈЕВСКИ.